

Analyzing the Adaptation of Bakhtiari Culture with Ancient Ilam Civilization based on the Archaeological Evidence: The Case of Customs

Amin Babadi Akasheh¹, Majid Sarikhani^{*2}

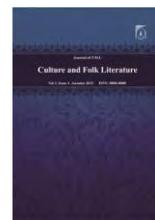
1. Master of Archaeology from Shahrekord University, Shahrekord, Iran.
2. Assistant Professor of Archaeology, Shahrekord University, Shahrekord, Iran.

Received: 10/26/2020
Accepted: 03/22/2021

* Corresponding Author's E-mail:
Sarikhani.majid@sku.ac.ir

Abstract

Recognizing the history of culture governing the current's traditional societies is one of the important and significant issues which has been studied by domestic and foreign investigators. Archaeologists are among the researchers, accompanied by other interdisciplinary investigators, who can reconstruct the culture of our ancestors through the findings obtained from exploration, and match them with various aspects of nomads and tribes. In the present investigation, it has been tried to study the customs of Bakhtiari people. The main aim is to study the micro-cultures which have been expressed in the life of Bakhtiari people in the form of some customs of ancient Ilam. The assumptions of this investigation are based on the following questions: which customs of ancient Ilam have been inherited by Bakhtiari people? Which aspect of their life have been influenced by this expression? The method is descriptive-analytical along with field survey via a historical approach. In this investigation, 23 archaeological works from ancient Ilam civilization have been studied. The results of the research indicate that the customs of people who are now known as Bakhtiari are somewhat the lineage of the people who lived as a strong government of ancient Ilam in the region. Although the cultural and population complex of Bakhtiari has significantly

changed during thousands of years, there is still an evidence implying that they are the heirs of old culture of ancient Ilam.

Keywords: Culture; customs; ancient Ilam; nomads; Bakhtiari people; archaeological evidence.

Theoretical literature

Investigations about the cultures governing the life of the present tribes of Iran and their adaptations with the historical eras of Iran requires a new method the basis of which can be on archaeological evidence. This is very difficult about the common culture between Bakhtiari people and the ancient Ilam civilization due to the lack of study resources, abandoned excavations of ancient sites of Ilam civilization, and the destruction of historical documents due to civil wars and foreign invasions. Investigations in the field of Bakhtiari studies face such problems as the destruction, falsification, and distortion of traditions. Overlapping the culture of the Bakhtiari people with the culture and civilization of ancient Ilam whose residual works are scattered over a wide geographical area is not an easy task. Despite these limitations, in the present study, this case has been specifically studied, so that, by examining the examples of archaeological artifacts and evidence left from the Ilam civilization and their application between two different time periods, it has taken a new perspective.

Objectives and research questions

The present study is an attempt to overlap the customs and traditions of the Bakhtiari people and the government of ancient Ilam based on the investigation of archaeological works and evidence left from Ilam civilization. The question is that in what aspect of the life of the Bakhtiari people, the Ilam government is evident.

Hypotheses

The greatest cultural influence of the ancient Ilam government has been manifested in two aspects of the life of the Bakhtiari people: one is the customs related to religious affairs, and the other is the customs related to daily life.

Data collection

In the present investigation, 23 samples of archeological works and evidences related to Ilam civilization have been selected and analyzed. Most of the studied works are embossed with four works and then marked by calligraphy and stelae with 3 numbers, all of which are located in the geographical area of Khuzestan province and the highest number in the cultural area of Shoush (15 works) and Izeh with 4 works. Given the fact that the largest population of Bakhtiari people live in Khuzestan and Chaharmahal Bakhtiari provinces, this research has been mostly focused on different parts of these two provinces.

Analysis and discussion

The data of the present investigation (23 works survived from the civilization of ancient Ilam) are embossed on stone, embossed on bitumen, inscribed, clay inscription, brick inscription, engraved on earthenware, inscriptions on marble horns, inscriptions on bronze plates, inscriptions on bronze statues, inscriptions on the stele, seal theme and the seal effect which has a cultural correspondence between ancient Ilam and the Bakhtiari people in the form of customs, including two categories: a) religious rituals including votive, similarity in using Dua and Curse of the element of fire, similarity in the performance of sacrifices and vows, similarity in using prayers and curses, the existence of Bakhtiari local musicians in the works discovered from ancient civilization of Ilam, similarity in the object of marriage or marriage of a woman with a deceased brother, registration

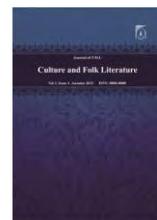
Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 9, No. 38

June, July 2021

Research Article

of children, and b) customs related to daily life (2 works) such as the inheritance and similarity in spinning influenced by the customs of ancient Ilam civilization. Therefore, according to what has been analyzed in this study, the most similarity is related to religious affairs that have been manifested in the lives of Bakhtiari people from the ancient Ilam civilization, and among the total archaeological evidence left from ancient Ilam, the highest number is related to the inscriptions, which is in accordance with the customs of the Bakhtiari people, since the population of the Bakhtiari people is concentrated in two provinces of Chaharmahal and Bakhtiari and Khuzestan, and the highest density of nomads is spending summer and winter between these two provinces. These customs and traditions transferred from Ilam civilization to Bakhtiari people are more evident among the nomadic tribes of Chaharmahal Bakhtiari and Khuzestan provinces and much more in areas such as Shush, Izeh, Lali and Koohrang than the other areas. One of the reasons for this manifestation is not to enter the urban life and adhere to its ancient tradition, the location of these areas in the geography of ancient Ilam, as well as the hard and mysterious way of life in the highlands and mountains. It should be noted that most elements studied in this research can also be seen in the popular culture and literature of the Bakhtiari people.

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان بر پایه شواهد و مطالعات باستان‌شناسی مطالعه موردی: آداب و رسوم

امین بابادی عکاشه^۱، مجید ساریخانی^{۲*}

(دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۰۵ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۱/۰۲)

چکیده

شناخت پیشینه فرهنگ حاکم بر جوامع سنتی امروزی، از جمله مباحث مهم و قابل توجهی است که تاکنون از منظرهای مختلفی مورد مطالعه پژوهشگران خارجی و داخلی قرار گرفته است. باستان‌شناسان از جمله پژوهشگرانی هستند که به کمک سایر علوم میان‌رشته‌ای توانسته و می‌توانند با بررسی یافته‌های حاصل از کاوش و تطبیق آن‌ها با جنبه‌های گوناگون زندگی مردم کوچ‌رو و عشایر، فرهنگ مردمان گذشته در ادوار پیشین را بازسازی کنند. این پژوهش تلاش دارد آداب و رسوم قوم بختیاری را مورد مطالعه قرار دهد و هدف اصلی، بررسی و هم‌پوشانی خُرده‌فرهنگ‌هایی است که در قالب آداب و رسومی از حکومت ایلام باستان در زندگی مردمان قوم بختیاری نمود پیدا کرده است. فرضیه‌های پژوهش بر این پرسش‌ها بنیان نهاده شده‌اند که: بختیاری‌ها در چه زمینه‌هایی توانسته‌اند آداب و رسوم ایلامیان باستان را به ارث ببرند و این نمود بیشتر در چه جنبه‌هایی از زندگی آن‌ها نفوذ پیدا کرده است؟ روش

۱. کارشناسی ارشد باستان‌شناسی دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران.

۲. استادیار گروه باستان‌شناسی دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران (نویسنده مسئول).

* Sarikhani.majid@sku.ac.ir

پژوهش، توصیفی - تحلیلی همراه با بازدید میدانی با رویکردی تاریخی است. در این پژوهش تعداد ۲۳ اثر باستان‌شناختی از تمدن ایلام باستان بررسی شده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که آداب و رسوم مردمی که امروزه با عنوان قوم بختیاری شناخته می‌شود تا حدودی تداوم آداب و رسوم همان مردمانی است که روزگاری با عنوان حکومت قدرتمند ایلام باستان در منطقه وجود داشته‌اند. باوجود اینکه ترکیب فرهنگی و جمعیتی بختیاری در طول هزاران سال دست‌خوش تغییرات فراوانی شده است، باز هم نشانه‌هایی وجود دارد که می‌توان آن‌ها را وارث فرهنگ کهن ایلام باستان در منطقه نامید.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ، آداب و رسوم، ایلام باستان، عشایر، قوم بختیاری، شواهد

باستان‌شناسی.

۱. مقدمه

پژوهش‌ها درخصوص فرهنگ‌های حاکم بر سیمای زندگی اقوام کنونی ایران با موارد قابل تطبیق آن‌ها در دوران‌های تاریخی ایران روش نوینی را طلب می‌کند که اساس آن می‌تواند مبتنی بر شواهد باستان‌شناختی باشد. این موضوع درمورد فرهنگ مشترک بین مردمان قوم بختیاری و تمدن ایلام باستان به‌دلیل کمبود منابع مطالعاتی، متروک ماندن کاوش محوطه‌های باستانی تمدن ایلام و ازبین رفتن مدارک و مستندات تاریخی در اثر نبردها و جنگ‌های داخلی و هجوم بیگانگان بسیار دشوار است. پژوهشگران در حوزه بختیاری‌شناسی با معضلاتی همچون ازبین رفتن، جعل و تحریف سنت‌ها روبه‌رو هستند. هم‌پوشانی فرهنگ قوم بختیاری با فرهنگ و تمدن ایلام باستان که آثار به‌جا مانده از آن در محدوده جغرافیایی وسیعی پراکنده است، کار چندان آسانی نیست. با وجود این محدودیت‌ها، در پژوهش حاضر، این مورد به‌صورت ویژه مورد بررسی قرار گرفته است؛ بدین صورت که با بررسی نمونه‌هایی از آثار و شواهد باستان‌شناختی به‌جا

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

مانده از تمدن ایلام و تطبیق آن‌ها بین دو دوره زمانی متفاوت، رنگ و بوی تازه‌ای گرفته است. این پژوهش کوششی است درباره هم‌پوشانی آداب و رسوم حاکم بر مردمان بختیاری و حکومت ایلام باستان براساس واکاوی آثار و شواهد باستان‌شناختی به‌جا مانده از تمدن ایلام با این سؤال که بیشترین نمود فرهنگی حکومت ایلام باستان، با در نظر گرفتن اولویت، در چه وجهی از زندگی مردم قوم بختیاری مشهود است؟

۲. پیشینه تحقیق

کتاب‌ها و مقالات زیادی درباره جنبه‌های مختلف فرهنگ قوم بختیاری و حکومت ایلام باستان نگاشته شده است. در مورد تمدن ایلام می‌توان به کتاب‌های دنیای گمشده ایلام (هیئتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴) و شهریاری ایلام (هیئتس، ۱۹۶۴، ترجمه رجبی، ۱۳۸۹)، عیلام (آمیه، ۱۹۶۶، ترجمه بیانی، ۱۳۹۴)، باستان‌شناسی ایلام (پاتس، ۱۹۹۹، ترجمه باستی، ۱۳۸۵)، تاریخ تمدن ایلام (مجیدزاده، ۱۳۸۶) و مذهب قوم ایلام (صراف، ۱۳۸۷) و از منابع اصلی درباره شناخت قوم بختیاری می‌توان به تاریخ بختیاری (بختیاری، ۱۳۷۲)، تاریخ بختیاری (عکاشه، ۱۳۶۵)، دانشنامه قوم بختیاری (داوودی حموله، ۱۳۹۳)، فنون کوچ‌نشینان بختیاری (دیگار، ۱۹۷۷، ترجمه کریمی، ۱۳۶۹) و همچنین اطلاعات ارزنده‌ای از سفرنامه‌نویسان اروپایی (ویلسون، ۱۹۰۷-۱۹۱۴، ترجمه نوری، ۱۳۴۷؛ امان، ۱۳۶۲؛ لایارد، ۱۸۷۷، ترجمه امیری، ۱۳۶۷؛ مکین‌ز، ۱۹۱۵، ترجمه امیری، ۱۳۷۴؛ بیشوپ، ۱۸۹۱، ترجمه امیری، ۱۳۷۵) اشاره کرد. تاکنون کم‌تر پژوهشی به صورت جامع به موضوع اشتراکات فرهنگی بین مردمان بختیاری و تمدن ایلام باستان در زمینه آداب و رسوم پرداخته است. در این مورد سفرنامه‌نویسان، مورخان و باستان‌شناسان در بررسی‌ها، نوشته‌ها و همچنین نتایج کاوش‌های خود

به صورت خلاصه و پراکنده به جنبه‌های گوناگونی اشاره داشته‌اند که نمی‌تواند پاسخ‌گوی پرسش‌های بی‌شماری باشد که ناخودآگاه ذهن بسیاری را به خود مشغول کرده است. عبدالمجید ارفعی و عباس علیزاده که موضوع شکل‌گیری حکومت‌های اولیه (علیزاده، ۱۳۸۷) در زاگرس را واکاوی کرده‌اند، از جمله کسانی هستند که در کتب و مقالات خود به تداوم فرهنگ ایلام در بین مردمان قوم بختیاری اشاره داشته‌اند و آن‌ها را بازماندگان ایلامی‌ها می‌دانند (ارفعی و علیزاده، ۱۳۸۷). از جمله پژوهش‌های منتشرشده در این خصوص، می‌توان به مقاله‌ای در سومین همایش ملی باستان‌شناسی ایران با نام *تداوم سنت‌های ایلامی در ایل بختیاری* (کوهزاد و خراسانی، ۱۳۹۶) و پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان *بررسی تطبیقی مراسم اجتماعی بختیاری‌ها با نمونه‌های باستانی آن در تاریخ ایران*، اشاره کرد (باقری‌نسب، ۱۳۹۲).

۳. روش تحقیق

روش تحقیق توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات اسنادی و شناسایی منابع و متون است و اطلاعات بدین نحو گردآوری شده است: استفاده از مطالعات و پژوهش‌های پیشین، نتایج کاوش‌ها و بررسی‌های باستان‌شناسی انجام‌شده در ارتباط با تمدن ایلام و همچنین کتب و مقالات نوشته‌شده در مورد فرهنگ قوم بختیاری (به‌خصوص پژوهش‌های مکتوب درباره اشعار و ضرب‌المثل‌های محلی) و مطالعات میدانی یا پیمایش سطحی در مناطق بختیاری‌نشین (شامل گفت‌وگو با مردم، بازدید از زندگی روزمره مناطق عشایری و همچنین شرکت در مراسم مختلف دینی و مذهبی قوم بختیاری به منظور توجه به جزئیات و مشاهده شیوه اجرای آداب و رسوم آن‌ها).

۴. قلمرو مکانی پژوهش

تمرکز عمده مردمان بختیاری بیشتر در استان‌های چهارمحال و بختیاری، خوزستان، لرستان و اصفهان است و در سایر استان‌ها مانند تهران، فارس، کرمان، کرمانشاه، بندرعباس، بوشهر و ... به صورت پراکنده نیز دیده می‌شوند، اما قلمرو مکانی این پژوهش بر دو استان چهارمحال و بختیاری و خوزستان تمرکز دارد؛ به عبارتی، «مردمان و دوره زمانی مورد مطالعه در این پژوهش، مردمان بختیاری در سرحدات شمالی منطقه لُر بزرگ در عصر حاضر هستند که اساس زندگی آن‌ها کوچ‌نشینی است» (زاگارل، ۱۹۷۵، ترجمه روستایی، ۱۳۸۷، ص. ۲۲). داده‌های باستان‌شناختی مورد مطالعه جهت تطبیق با آداب و رسوم مردمان بختیاری در بازه زمانی تمدن ایلام باستان به دست آمده است «که به پروتوگورها تعلق دارند» (مجیدزاده، ۱۳۸۶، ص. ۵) و محدوده مکانی آن از استان کرمانشاه در شمال غرب تا مرز شرقی فارس در جنوب غرب کشیده شده است که بخش بزرگی از آن کوهستانی است (گیرشمن، ۱۹۵۱، ترجمه معین، ۱۳۷۲، صص. ۲-۱؛ هول، ۱۹۳۱، ترجمه امان‌الهی، ۱۳۵۲، ص. ۱۰؛ سیدسجادی، ۱۳۹۰، ص. ۲۵۹).

۵. بررسی تطبیقی داده‌های پژوهش

در این مبحث، به بررسی و تطبیق آداب و رسوم مردمان بختیاری با تمدن ایلام برپایه شواهد و مطالعات باستان‌شناسی پرداخته می‌شود. در این پژوهش ۲۳ نمونه از آثار و شواهد باستان‌شناختی مربوط به تمدن ایلام انتخاب شده و مورد واکاوی قرار گرفته‌اند. بیشترین آثار مورد پژوهش، نقش‌برجسته‌ها با ۴ اثر و سپس گل‌نوشته‌ها و استیل‌ها هر کدام با ۳ عدد هستند که همگی در حوزه جغرافیایی استان خوزستان قرار دارند و بیش‌ترین تعداد در حوزه فرهنگی شوش (۱۵ اثر) و ایذه با ۴ اثر هستند. با توجه به

اینکه بیشترین جمعیت بختیاری‌ها در دو استان خوزستان و چهارمحال بختیاری ساکن هستند، لذا بیشترین تمرکز پژوهش بر روی نقاط مختلف این دو استان قرار گرفته است. در ادامه با استناد به این یافته‌ها به بررسی و تطبیق وجه اشتراکات آداب و رسوم مردمان بختیاری و تمدن ایلام پرداخته می‌شود.

۱-۵. اشتراکات دینی و مذهبی

از بین آثار مورد مطالعه در این پژوهش تعداد ۲۱ اثر فرهنگی از تمدن ایلام باستان مربوط به اشتراکات دینی و مذهبی با مردمان بختیاری است که در ادامه مورد بررسی قرار گرفته‌اند:

۱-۱-۵. تقدس آتش

ابتدا نمونه‌هایی از عنصر آتش در فرهنگ و تمدن ایلام آمده و سپس موارد قابل تطبیق آن در بختیاری بررسی شده است. نوسکو، یکی از خدایان بیگانه‌ای بود که در اثر نفوذ مذهبی بین‌النهرین در زمان اونتاشگال به فرهنگ ایلام رسوخ پیدا کرد (صراف، ۱۳۸۷، ص. ۱۰۴). نماد الهه نوسکو بر نقوش به صورت پیه‌سوز روشن و خاموش است (آمیه، ۱۹۶۶، ترجمه بیانی، ۱۳۹۴، ص. ۵۶). اونتاش‌گال در آجر نوشته مکشوفه از چغازنبیل اعتقاد خود به این خدا را نشان می‌دهد. او همچنین معابدی ساخته و به وی اهدا کرده است (Konig, 1965, p. 45). یکی دیگر از خدایان که به منزله الهه روشنایی و نور در زمان دو پادشاه یعنی اونتاشگال و هوتولودوش اینشوشیناک مورد تقدس بود، الهه اوپورکوپک بود (Cameron, 1936, p. 130; Konig, 1965, p. 68). شیلهاک اینشوشیناک، در استلی (مکشوفه از شوش)، نانار خدای بین‌النهرینی را به منزله روشنایی‌بخش آسمان

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... امین بابادی عکاشه و همکار

معرفی می‌کند و در استل دیگری (معبد اینشوشیناک در آکروپل شوش) از دوره هوتولودوش اینشوشیناک، نامی از خدای نان‌نارا به منزله روشنایی بخش آسمان یا خدای ماه آمده است (Konig, 1965, pp. 54-205). با توجه به استنادات فوق، می‌توان اذعان داشت آتش در تمدن ایلام، یک عنصر مذهبی و دارای تقدس بوده است، تا جایی که برای خدایان و الهه‌های روشنایی معابدی می‌ساختند و آن‌ها را پرستش می‌کردند. همین موضوع به جنبه‌های مختلفی از زندگی مردمان کنونی بختیاری رسوخ پیدا کرده است. آن‌ها نسبت به آتش حساسیت بالایی دارند، به روشنایی آتش سوگند یاد می‌کنند و دیگران را از ریختن آب در آتش یا نشستن پشت چاله‌ای که آتش در آن روشن است، برحذر می‌دارند، زیرا معتقدند که احتمالاً در پشت چاله، ارواح و الهه‌ها نشسته‌اند و با ریختن آب یا نشستن در جایگاه آن‌ها سبب بی‌احترامی کردن به آن‌ها و باعث خشم آن‌ها به خانه و فرزندان می‌شوند. بختیاری‌ها آن‌قدر برای «تَش» یا آتش ارزش قائل هستند^۱ که آتش را نماد فرزند نیز می‌دانند؛ بدین ترتیب که آن‌ها به کسی که فرزند پسر نداشته باشد تَش‌کور یا «وُجاق‌کور» یا آتش خاموش یا اُجاق خاموش می‌گویند (حنیف، ۱۳۸۶، ص. ۳)، و به کسی که فرزندان پسر زرنگی داشته باشد می‌گویند؛ «وُجاقس روشن» یا اجاقش روشن است. نمونه بارز دیگر تقدس آتش در ضرب‌المثل‌های بختیاری‌ها بدین صورت است که به فرد تنبل، «اُو به چاله‌ریز» یا «آب در چاله‌ریز» می‌گویند. پیرمردها و پیرزن‌های بختیاری، داستان‌های خود را در کنار چاله‌ای پر از آتش برای فرزندان و نوادگان بازگو می‌کنند. تقدس آتش گاهی ممکن است در ایات محلی بختیاری‌ها بروز پیدا کند؛ برای مثال کشاورزی که ممکن است برای جمع‌آوری محصولات به اجبار در گرمسیر بماند و در هنگام کوچ ایل و طایفه به ییلاق، آن‌ها را همراهی نکند، در فراق عزیزان این چنین می‌سراید: «قافله بار ایکنه ز شاه

خراسو/ دلّم چی چاله تّشی مندّه به جاسو» (برگردان: قافله یا طایفه از شاه خراسان کوچ می‌کند و دل من مانند چاله‌ای پر از آتش به جای آنان مانده است). بر این اساس پاسبانی از آتش، مقدس شمردن آن و همچنین آمیخته شدن آتش با بسیاری از روایت‌ها و اساطیر محلی به صورت یک میراث از ایلام در بین بختیاری‌ها رواج دارد.

۵-۲. رسم قربانی و نذری

ایلامیان دلایل مختلفی برای قربانی کردن حیوانات داشتند؛ از جمله نیرو گرفتن خدایان (کرتیس، ۱۹۹۶، ترجمه مخبر، ۱۳۷۳، ص. ۱۶)، غلبه بر دشمن (مهرآفرین، ۱۳۷۵، ص. ۱۵۹)، پیشگویی با اعضای بدن قربانی، نذر و قربانی برای مردگان (هیئتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴، ص. ۱۷، ۱۲۹)، سپاس‌گزاری از خدایان در نبردها (مهرآفرین، ۱۳۷۵، ص. ۱۵۹)، خون‌ریزی در معابد (مجیدزاده، ۱۳۷۰، ص. ۱۳) و یاری گرفتن از خدایان برای رفع بلاها (مهرآفرین، ۱۳۷۵، ص. ۱۵۹). مردمان بختیاری هنگام قربانی کردن و اجرای مراسم مذهبی خود اعتقادات ویژه‌ای دارند که به تبع آن اعمال خاصی را نیز انجام می‌دهند. نمود این اعمال در صحنه‌های مذهبی حک شده بر آثار ایلامیان قابل مشاهده است. قربانی کردن احتمالاً جزئی از مراسم روزانه معابد ایلامی بوده است (هیئتس، ۱۹۶۴، ترجمه رجیبی، ۱۳۸۹، ص. ۶۸). هانی پادشاه محلی آياپير، ضمن معرفی خود در نقش برجسته‌های صخره‌ای شماره یک و دو در کول فره ایذه یا مال‌امیر کنونی، بعد از اینکه از حمایت خدایان برخوردار می‌شود، بُزهایی را در راه آن‌ها قربانی می‌کند: «... من در شیل‌هی تی ۱۲۰ بُز کوهی گرفتم ... آنگاه در اینجا جشن گرفتم، ۸۰ بُز کوهی را گرفتم، خونشان را در آياپير در راه خداوند استفاده کردم» (Hinz, 1962, pp. 106-111).

هانی در نقش برجسته شماره سه اشکفت سلمان یا نیایشگاه تاریشا بعد از معرفی خود می‌گوید: «... من متضرعانه قربانی کردم...» (صراف، ۱۳۸۷، صص. ۱۲۶-۱۲۸). اثر مُهر ناقصی از هفت‌تپه خوزستان (۱۴۰۰ ق.م)، نقش یک صحنه پیشکش حیوان قربانی به حضور خدا را نشان می‌دهد (نگهبان، ۱۳۷۲، ص. ۲۲۴). بختیاری‌ها همیشه بهترین حیوانات خود را نذری می‌کنند تا جایی که این موضوع در ضرب‌المثل‌های آن‌ها هم نمود پیدا کرده است؛ «بز تیره به نرزه پیره»، یعنی بهترین بُزَم را نذری معبد یا امام‌زاده می‌کنم. برای قربانی کردن در میان بختیاری‌ها بهانه‌های فراوانی وجود دارد، آن‌ها برای شفای افراد مریض ضمن نیایش به درگاه خدای خود، برای برگشت مسافر از سفر، برای دور شدن بلا از فرزند و خانواده قربانی می‌کنند، هم‌چنین برای دفع بیماری و کسی که خطری سخت از جان و مال او گذشته است و به واسطه لطف خداوند به او ضرری نرسیده است، قربانی می‌کنند. نذر و قربانی کردن در بین بختیاری‌ها موارد دیگری هم دارد، مانند تولد فرزند، بردن تازه عروس به خانه بخت، مراسم عروسی و عزاداری، ختنه‌سوران، برآورده شدن مُراد و آرزوها، به‌دست آوردن مال یا شخص دل‌خواه خود، پیروزی در نبردها و غلبه بر دشمن، برداشت محصولات کشاورزی و قدرت گرفتن از خداوند در انجام امور. همان‌طور که دیدیم هدف از نذر و قربانی در بین بختیاری‌ها با آن چیزی که در ایلام انجام می‌شد، شباهت زیادی دارد. قربانی و نذر کردن در راه خدا، در ابیات و اشعار محلی بختیاری‌ها دیده می‌شود. برای مثال در بیت «وِی زِ خِدا کِرْدوم طَلَو میشوم بزاهه / وِی بَرَسه نَرزی کُنوم یاروم بیاهه» (برگردان: از خدا طلب کردم تا میش من بزاید تا بره آن را برای آمدن معشوقه‌ام در راهش نذری کنم) (بزرگ‌نیا، ۱۳۸۸، ص. ۲۳) و یا در بیت «دَاکِ عروس دَاکِ عروس دَاَمِنِت پُره پیاز / ما که بُردیم دوهَدَرِت تو بکن نَرذ و نیاز» (برگردان: مادر عروس که دامنت مانند پر

پیاز نازک است، ما دخترت را بردیم و تو نذر و نیاز کن (ظاهری عبده‌وند و کریمی نورالدین‌وند، ۱۳۹۸، صص. ۸۰-۸۱).

۳-۱-۵. دعا و نفرین

موارد زیادی از آثار به‌جای مانده از ایلامیان با عبارات و جملات دعایی در حق دوستان و نیک‌اندیشان و نفرین در حق دشمنان، بداندیشان و تخریب‌کنندگان بناها، معابد و یا نقش‌برجسته‌ها شروع یا به آن‌ها ختم می‌شود. مانند کتیبه صفحه برنزی (مکشوفه از جنوب آکروپل شوش) با مضمون نفرینی به تخریب‌کنندگان بنا (Konig, 1965, p. 35,) 100؛ کتیبه نقش برجسته کول فره (از هانی حکمران آبیپر)، ترساندن مخربین نقوش برجسته را از انتقام خدای هومبان و حواله کردن آن‌ها به شلاق عقوبت خدای هومبان (Hinze, 1964, p. 120)؛ مضمون کتیبه استل شکسته شوش (از شوتروک ناهونته دوم)، برای کسانی که نخواهند به الهه پی‌نین‌کیر هدیه دهند و یا نظم و ترتیب را به هم بزنند، نابودی به وسیله خدای خورشید را خواسته است و کتیبه شوتروک ناهونته دوم بر روی دو شاخ از جنس مرمر (مکشوفه از قبر شماره ۱۷ آکروپل شوش) ضمن اشاره به برپایی معبد برای الهه پی‌نین‌کیر، دزدان هدیه مقدس پی‌نین‌کیر را مورد لعنت وی قرار داده است (Konig, 1965, pp. 146-153). بر روی دامن پیکره مفرغی ملکه ناپیراسو (زن پادشاه اونتاش‌گال) به نفرین کسانی پرداخته است که در آینده بخواهند مجسمه او را بشکنند یا محو کند (هیئتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴، صص. ۱۳۹-۱۴۰؛ کامرون، ۱۹۳۶، ترجمه انوشه، ۱۳۶۵، ص. ۷۹؛ Cameron, 1936, p. 103, 16؛ Konig, 1965, p. 69).

دعا در حق کسی که کاری نیک انجام دهد یا برعکس فرد یا افرادی که مایه شر و خرابی هستند در بختیاری نیز متداول است. بدین ترتیب آن‌ها کسانی که مزارع را

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

خراب کنند یا آتش بزنند، آب‌ها را بر روی مزارع کشاورزی قطع کنند، بنایی مقدس یا خانه‌ای را خراب کنند، حیوانی را مورد اذیت یا کشتن قرار دهند، به هر نحوی موجب فساد و تفرقه در ایل و طایفه شوند، مورد نفرین سخت قرار می‌دهند و بالعکس، هرکسی که خیرخواه باشد، به فکر رونق ایل و طایفه باشد، بنایی مقدس را بسازد یا تعمیر کند، زمینی را وقف عموم کند، به قشر ضعیف کمک مالی کند یا بانی امری نیک و پسندیده باشد، همیشه در پناه دعای خیر بقیه قرار دارد. هنگامی که می‌بینیم پیرزن بختیاری دو دست خود را به سوی آسمان بلند و جمله‌های دعایی یا نفرین را به زبان جاری می‌کند، بهتر می‌توانیم تصویری از ایلامیانی ببینیم که در معابد و به هنگام دعا و یا نفرین دشمنان این حالت را به خود می‌گرفتند.

۴-۱-۵. توشمال‌ها، تنها عناصر انسانی زنده آثار ایلامی در قوم بختیاری

نحوه اجرای مراسم مذهبی به نمایش گذاشته شده در آثار فرهنگی به‌جا مانده از ایلام، در زندگی مردمان بختیاری هم‌چنان جریان دارد. پیشینه این نوع نوازندگی با تحلیل نقش نوازندگان بر روی آثار فرهنگی مکشوفه از تمدن ایلام باستان اثبات شدنی است. انتقال این رسوم از ایلام به مردم بختیاری بعد از هزاران سال، نشان از این موضوع دارد که یک اعتقاد آیینی می‌تواند با وجود گذشت زمان، هم‌چنان موجودیت خود را تا حدودی در تفکر و سنت مردمان حفظ کند. اجرای مراسم مذهبی مانند قربانی کردن همراه با نواختن موسیقی در هنر ایلامیان به چشم می‌خورد (هینتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴، ص. ۶۸). نوازندگانی به نام توشمال یا میشکال در مراسم شادی و عزای بختیاری‌ها (غفاری، ۱۳۸۸، ص. ۱۷۱؛ افشار، ۱۳۸۳، صص. ۱۹۳-۱۹۵) موسیقی می‌نوازند (داورپناه، ۱۳۸۵، صص. ۹۶-۱۰۵) و به نحوی می‌توان گفت توشمال‌ها از

محدود عناصر انسانی انتقال یافته از نقوش مذهبی ایلامی به رسوم بختیاری هستند. موسیقی در ایل بختیاری جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد، به طوری که در تمام لحظات زندگی با انسان همراه هستند (بزرگ‌نیا، ۱۳۸۸، ص. ۱۳).

ایزابلا بیشوپ در نوشته‌های خود به صدای کرنا اشاره می‌کند: «در سپیده صبح صدای دُهل و کرنا همراه با زجه و زاری به گوش می‌رسید و ...» (۱۸۹۱، ترجمه امیری، ۱۳۷۵، ص. ۷۸). نوازندگان یا توشمال‌ها هیچ‌گاه از صحنه‌های مذهبی مردم بختیاری دور نیستند و شاید قوی‌ترین دلیل حضور آن‌ها از گذشته تاکنون نیز همین جدایی‌ناپذیری‌شان از رسوم بوده باشد و در همه ابعاد زندگی روزمره حضور فعال دارند. آن‌ها هنگام جشن عروسی و انواع مراسم مربوط به آن و همچنین به هنگام خاک‌سپاری مُردگان، کشتن گوسفند برای پذیرایی از میهمانان و مراسم عزاداری، ختنه‌سوران، سوارکاری، انجام بازی‌های محلی، تولد نوزاد، رها کردن قوچ به گله گوسفندان در هنگام جُفت‌گیری، حنا گذاشتن بر سر و بدن گوسفندان و در همه حال شریک لحظات غم و شادی مردمان هستند. وجود توشمال‌ها در میان بختیاری‌ها با حضور فعال نوازندگان در آثار هنری و صحنه‌های مختلف مذهبی ایلامیان، به‌خصوص نقش نوازندگان حاضر در نمایش مذهبی در نقش برجسته شماره ۱ در کول‌فره ایذه و همچنین پیکرک‌های مربوط به هزاره چهارم و سوم قبل از میلاد قابل مقایسه است. حال به بررسی اسنادی تمدن ایلام پرداخته می‌شود.

۱-۴-۱-۵. اثر مهر مکشوفه از تپه چغامیش

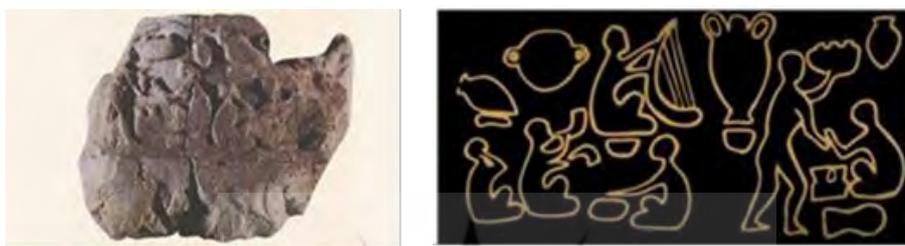
قدیم‌ترین سند موسیقی در تاریخ باستان‌شناسی، نقش نوازندگان حکاکی شده بر روی اثر مَه‌ری کشف شده از تپه چغامیش در شهرستان دزفول، استان خوزستان است که

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

توسط کنتور و دلوگاز کشف شده است (تصویر ۱). نقش مایه این مُهر، افرادی را نشان می‌دهد که هر کدام در حال نوازندگی هستند و افرادی دیگر، احتمالاً به انجام کارهای روزانه مشغول هستند (Kantor, 1996, p. 147). اگر مجموع نقش را یک مراسم مذهبی یا صحنه‌ای مربوط به امور روزمره بدانیم، در هر صورت با زندگی مردمان بختیاری تطبیق‌پذیر است؛ بدین صورت که تعدادی ظرف در نقش این مُهر دیده می‌شود که نگارندگان احتمال فراوان می‌دهند، این افراد در حال برداشت محصول یا ذخیره‌ی فراورده‌های حیوانی مانند لبنیات یا روغن هستند یا احتمال می‌رود، آن‌ها در حال تهیه و آماده‌سازی مایع بَزک برای آرایش هستند (بیانی، ۱۳۷۵، ص. ۳۸).

از آنجا که مردم بختیاری برای هر جنبه‌ای از زندگی خود آوا و نوایی دارند، اشکال این مُهر را از این لحاظ می‌توان با نواهایی مقایسه کرد که بختیاری‌ها در حالات مختلف زندگی روزمره از خود بروز می‌دهند. در بین نقش‌های نوازنده‌ی این مهر خواننده‌ای جلب‌نظر می‌کند که به حالت چهارزانو نشسته است، دست خود را در کنار گوش قرار داده و در حال آواز خواندن است (مشهدی فراهانی، ۱۳۹۵، صص. ۲۹-۳۱). این مورد را می‌توان با خواننده‌های بختیاری مقایسه کرد که «هنگام «گاگریوخوانی» یا نوای غمناک مراسم عزاداری بر روی قبور مردگان و «بلال‌خوانی» یا نوای سوزناک عاشقانه» (ظاهری عبده‌وند و کریمی نورالدین‌وند، ۱۳۹۹، ص. ۷۰) به این شکل آوازخوانی می‌کنند. همچنین فردی در حال شیپور زدن است که سر و گردن خود را به‌سوی آسمان بلند کرده و این مورد نیز با سازه (ساززن) بختیاری قابل مقایسه است. سازه بختیاری با کرنای خود سه مرحله زندگی بشر را به نمایش در می‌آورد، بدین ترتیب که در مرحله نخست و به هنگام شروع دهانه ساز وی با صدایی ملایم رو به زمین است (تولد انسان از خاک)، در مرحله دوم دهانه این ساز رو به آسمان است و

اوج صدای ساز و شیپور را در این لحظه خواهیم شنید (زندگی) و در نهایت مجدداً به حالت نخست بازمی‌گردد (اعتقاد به دنیای پس از مرگ و برگشت دوباره به خاک). مرحله دوم ساز بختیاری در نقش این مهر به وضوح دیده می‌شود.

تصویر ۱: نقش مایه نوازندگان در اثر مهر تپه چغامیش، هزاره ۴ ق.م. (ابراهیم‌زاده و مبینی، ۱۳۹۲، ص.

۴۹)

Figure 1: The motif of musicians in the symbol effect of Choghamish hill, millennium 4 BC (Ebrahimzadeh and Mobini, 2013, p. 49)

۵-۴-۲. مهر مکشوفه از شوش

مهری از کاوش‌های باستان‌شناسی تپه باستانی شوش (تصویر ۲) به دست آمده است که دارای نقش مایه افرادی در حال انجام مراسم مذهبی است (هیئتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴، ص. ۶۱). عده‌ای در بالای این نقش در حال حمل نشانه‌های خدایان هستند و عده‌ای دیگر نیز در ردیف پایینی، در حال حمل خدایی یا شاه یا عروسی بر روی دوش خود هستند. فردی نیز در جلوی این افراد دیده می‌شود که در حال ساز زدن است. او کرنای خود را به صدا در آورده و پیشاپیش افراد برگزارکنندگان مراسم در حال حرکت است.

تصویر ۲: نقش نوازنده در مهر تپه شوش (صراف، ۱۳۸۷، ص. ۱۹۶)

Figure 2: The role of musician in the seal of Shush Hill (Sarraf, 2008, p. 196)

در میان بختیاری‌ها هنگامی که عروسی را به خانه بخت می‌برند، او را سوار بر مرکبی حمل می‌کنند یا هنگامی که مرده‌ای را برای دفن به سوی قبرستان می‌برند، چنین صحنه‌ای خلق می‌شود؛ بدین ترتیب که نوازنده در جلوی افراد و شرکت‌کنندگان درحالی که با ساز خود مشغول نواختن است، بقیه نیز در پشت سر او حرکت می‌کنند. نقش نوازنده و کرنای او و همچنین نحوه حرکت وی مشابه آن چیزی است که در اجرای مراسم شادی و عزای مردم بختیاری انجام می‌شود.

۵-۴-۳. جام سفالی ارجان

یک جام از ارجان در بهبهان (خوزستان)، مربوط به دوره ایلام میانی و از جنس سفال کشف شده است که هم‌اکنون در موزه ملی ایران نگهداری می‌شود. یک ردیف از نقوش این جام، گروهی از نوازندگان را به تصویر کشیده است و در میان آن‌ها یک مرد نوازنده کرنا نقش شده است، به نحوی که ساز خود را جلوی دهان گرفته و در حال دمیدن در آن است (تصویر ۳). این نقش بسیار ساده است. کرنا نواز در جلو و نوازنده لوت دسته‌بلند در پشت سر گروه موسیقی در حال حرکت هستند (مشهدی فراهانی، ۱۳۹۵، ص. ۴۶). سازه بختیاری در این تصویر کاملاً نمود پیدا کرده است؛ بدین ترتیب که ساز این نوازنده دقیقاً مشابه ساز فلزی است که مردمان بختیاری از آن

استفاده می‌کنند و سازینه‌های بختیاری هم هنگام نواختن، عموماً سرپا و در حال حرکت و در میان جمع میهمانان و حضار هستند. آن‌ها هنگام بردن عروس به خانه داماد یا هنگام خاک‌سپاری متوفیان یا در سایر مراسم مذهبی در میان جمع قرار دارند و ترانه‌ای محلی مانند «آهای گل» و «دوالالی» می‌خوانند (صفری و ظاهری، ۱۳۸۸، ص. ۱۷۰). با استناد به این نقش می‌توان اذعان داشت که میشکال‌ها یا شمال‌ها در میان بختیاری‌ها پیشینه‌ای بس طولانی دارند. این موضوع اثبات می‌کند که توشمال‌ها هنرمندان چیره‌دستی هستند که در اجرای هرگونه مراسمی همراه با نواختن موسیقی حضور دارند.

تصویر ۳: نقش نوازنده کرنا بر روی جام ارجان (مشهدی فراهانی، ۱۳۹۵، ص. ۱۳۲)

Figure 3: The role of the horn player on the Arjan Cup (Mashhadi Farahani, 2016, p. 132)

۵-۱-۵. شی (ازدواج) برارشری (برادرشوهری)

در میان گُرها و عموماً بختیاری‌ها انواع ازدواج مرسوم است که مرسوم‌ترین آن‌ها: ازدواج ناف‌بُرون^۲، ازدواج خون‌بَس^۳، ازدواج گا به گا^۴، ازدواج فامیلی^۵ و ازدواج هُم-بَهری^۶ است (پهلوان، ۱۳۸۷، ص. ۱۱۹). «شی برارشری» یا ازدواج زن با برادرشوهر متوفی خود، نوعی ازدواج مبتنی بر شرایطی است که قوانین عُرْف ایجاب می‌کند و سَرَباز زدن از آن هم به نحوی هنجارشکنی اجتماعی و تخطی از قوانین عرف محسوب

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

می‌شود. در آیه‌های ۵ تا ۱۰ انجیل، این نوع ازدواج را می‌بینیم (مینا و مبارکی، ۱۳۸۸، ص. ۱۱۴).

براساس یافته‌های باستان‌شناسی، زن در ایلام بعد از مرگ شوهر می‌بایست به عقد برادرشوهر درآید. ازدواج بیوه برادر بزرگ با برادر کوچک از جمله آداب و رسوم ایلامی‌ها بوده است (صراف، ۱۳۸۷، ص. ۷۲). در تمدن ایلام پس از مرگ پادشاه، برادرش به جای او می‌نشست و با بیوه او ازدواج می‌کرد (هیتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴، ص. ۱۰۷). از جمله نمونه‌های این نوع ازدواج می‌توان به ازدواج مادر هوتولدوش اینشوشیناک با برادرش شیلهاک اینشوشیناک بعد از مرگ شوهرش، کوتیر-ناهوته، اشاره داشت و هوتولدوش اینشوشیناک در کتیبه روی پاشنه سنگ دری که به معبد خدایان «منزات» و «شیموت» اهدا شده بود (konig, 1965, pp. 65-141) خود را پسر تنی عمومی خود، شیلهاک اینشوشیناک نیز می‌داند (صراف، ۱۳۸۷، ص. ۳۹).

این رسم به‌طور گسترده از دیرباز تاکنون در میان مردمان بختیاری اجرا می‌شود. به این ترتیب: زنی که چند سال از ازدواجش گذشته است و به هر دلیلی شوهرش را ازدست داده باشد به شرطی که شوهرش برادری داشته باشد، به وی پیشنهاد می‌شود که با برادرشوهرش ازدواج کند و با توجه این موضوع به برادرشوهر مجرد، که باید سرپرستی زن برادرت و بچه‌هایش را برعهده بگیرد، آن‌ها را وارد زندگی مشترک جدیدی می‌کنند. نگارندگان پس از بررسی میدانی و پرسش از بزرگان یا کسانی که خودشان هم اکنون این نوع ازدواج را انجام داده‌اند، متوجه شدند که از جمله دلایل این نوع ازدواج می‌تواند این اعتقاد باشد که ناموس برادر متوفی‌شان نباید به خارج از خانه برود و این برای آن‌ها ننگ شمرده می‌شد و از طرفی برادری که قرار است این زن را به ازدواج دریاورد نسبت به یتیمان برادر خود دلسوزتر و پناهگاه امن‌تری برای آن‌هاست

تا یک غریبه. مانند ازدواج بی بی شرف حاجی ایلخانی بختیاری که بعد از مرگ شوهرش اصلان خان عکاشه، به عقد برارشر (برادرشوهر) خود یعنی اسکندرخان عکاشه درآمد (عکاشه، ۱۳۶۵، ص. ۵۱۹).

۵-۱-۶. نام‌گذاری فرزندان به نام نیاکان

علاقه به بزرگان و نیاکان، گاهی در نام‌گذاری فرزندان نیز دیده می‌شود. بعضی از پادشاهان در تمدن ایلام برای اینکه شدت تقدس خود را به خدایان نشان دهند اسامی خود را از بین آن‌ها انتخاب می‌کردند مانند کیدین‌هوتران اول، کیدین‌هوتران دوم، کوتیک اینشوشیناک، تپتی‌هومبان اینشوشیناک، اینداتر اینشوشیناک، هالتوش اینشوشیناک، هوتل‌وتوش اینشوشیناک، آتاهامیتی اینشوشیناک، تمپت‌هومبان اینشوشیناک و ... که از جمله این پادشاهان هستند.

در میان بختیاری‌ها تعداد زیادی اسامی وجود دارد که با بررسی چندین نسل قبل آن‌ها متوجه خواهیم شد که اسامی پدربزرگ یا مادربزرگ خود را برای فرزندان انتخاب می‌کردند و این دقیقاً همان سنتی است که شواهد به‌جا مانده از ایلام به ما می‌گویند. نکته جالب این‌جاست که نام «پوزور» هنوز هم در میان بختیاری‌ها رواج دارد (پوزور اینشوشیناک ۲۲۷۰-۲۲۴۰ ق.م.). برخی از خوانین و بزرگان بختیاری برای اینکه شدت علاقه به بزرگان و پدران خود را نشان دهند یا از این طریق نام و یاد آن‌ها را همیشه با خود نگه دارند و به نسل‌های بعد منتقل کنند، نام فرزندان خود را از میان آنان انتخاب می‌کردند؛ برای نمونه، ابدالخان محمودصالح که نام پدربزرگش ابدال‌آقا بوده است. شیر علی‌مردان‌خان که بنابر قول مادرش سردار بی بی مریم، نامش برگرفته شده از علی‌مردان‌خان نایب‌السلطنه بود. محمدعلی‌خان دوم محمودصالح (برادر شیر علی‌مردان‌خان) نامش برگرفته از نام پدر بزرگش محمدعلی‌خان اول بود. موسی‌خان دوم بابادی

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

عکاشه که نامش برگرفته از نام جدش موسی خان اول بوده است و ... به هر روی این شیوه نام‌گذاری در میان مردم قوم بختیاری با آنچه که ما در تمدن ایلام باستان می‌بینیم، مطابقت فراوان دارد.

۷-۱-۵. بردشیر

ایلامیان شیر را می‌شناختند و به ویژگی‌های این موجود کاملاً آگاه بودند، به همین سبب آثار هنری زیادی، حضور شیر را در تمدن ایلام به نمایش گذاشته است از جمله آن‌ها، بردشیرهایی است که از این دوران یافت شده و با بردشیره‌های موجود در بختیاری قابل مقایسه است، مانند بردشیری از جنس گل‌پخته لعابدار که در بخش جنوب شرقی معبد اینشوشیناک یافت شده مربوط به دوره ایلام نو (تصویر ۶) و شیر محافظ معبد (تصویر ۵) از جنس گل‌پخته مکشوفه از حفريات شهر مقدس مربوط به اوایل هزاره دوم قبل از میلاد.

بنابراین، تداوم و انتقال نقش‌مایه جانوری بردشیر از تمدن ایلام باستان به فرهنگ قوم بختیاری، به‌خصوص، در بردشیرتراشی برای نصب بر روی قبر بزرگان دیده می‌شود. جهانگردانی که از سرزمین بختیاری دیدن کرده‌اند، کمابیش به گورستان‌هایی اشاره دارند که دارای بردشیر بودند (بیشوپ، ۱۸۹۱، ترجمه امیری، ۱۳۷۵، صص. ۱۷۰-۱۷۴). بختیاری‌ها هنگام تزیین قبور مردان نامی و پهلوانان پُرشهرت، سنگی به شمایل شیر می‌سازند و بر روی قبر وی نصب می‌کنند که در بختیاری بدان بردشیر (تصویر ۴) می‌گویند. این بدان معناست که فردی که درون این مقبره آرمیده است، روزگاری همچون شیر دارای روحیه شجاعت و سلحشوری بوده است و اکنون این تندیس شیر به یادبود وی بر روی مزارش گذاشته شده است. نصب بردشیر بر روی

قبور بزرگان، تنها مختص قوم بختیاری نیست و در جغرافیای وسیع لر، نصب این گونه بردشیرها در قبرستان‌ها به وفور یافت می‌شود که برای نمونه می‌توان به گورستان شیران سنگی در بخش بشارت (ذلقی) شهرستان الیگودرز واقع در استان لرستان اشاره داشت.

تصویر ۴: نمونه بردشیر بختیاری، خوزستان، لالی، پده، روستای کُهناب عکاشه (نگارندگان)	تصویر ۵: شیر محافظ معبد (آمیه، ۱۹۶۶، ترجمه بیانی، ۱۳۹۴، ص. ۱۶۳)	تصویر ۶: بردشیر از تمدن ایلام (آمیه، ۱۹۶۶، ترجمه بیانی، ۱۳۹۴، ص. ۱۳۰)
Figure 4: Bardshir Sample (Shirsangi) Bakhtiari, Khuzestan, Lali, Kohnab village of Akasheh (Writers).	Figure 5: The protective lion of the temple (Amiet, 1966, Translated by Bayani, 2015, p. 163).	Figure 6: Bardshir (Shirsangi) from the Elam civilization (Amiet, 1966, Translated by Bayani, 2015, p. 130).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تالار جامع علوم انسانی

۲-۵. آداب و رسوم مربوط به زندگی روزمره

در این پژوهش تعداد ۲ اثر فرهنگی مربوط به اشتراکات در امور زندگی روزمره بین مردمان بختیاری و تمدن ایلام باستان مورد بررسی قرار گرفته است:

۵-۲-۱. رسیدن ارث مادر به فرزندی که از وی مراقبت کند

متن کتیبه وصیت یک مرد ایلامی که به خط میخی ایلامی مربوط به زمان «نایب‌الحکومه کبیر اتامرا هالکی» (۱۵۸۰-۱۵۷۰ ق.م.) نوشته شده است به موضوعی اشاره دارد که نمود آن را دقیقاً در وصیت‌های انجام‌شده در بختیاری به‌وفور مشاهده می‌کنیم. مردی که وصیت کرده بعد از مرگش تمام دارایی‌اش متعلق به همسرش است، در پایان ضمن سفارش احترام فرزندان به مادر خود به این نکته اشاره دارد که از میان آن‌ها هرکس از مادر پیرش نگهداری و مراقبت کند، می‌تواند ارث ببرد (هیئتس، ۱۹۷۲، ترجمه فیروزنیا، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۹).

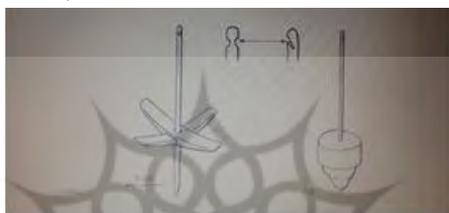
وصیت کردن در بختیاری امری است که همیشه فرزندان در ادای آن اهتمام می‌ورزند، اما این فقط پدر نیست که وصیت می‌کند، بلکه مادر نیز ضمن توصیه‌هایی بعد از مرگ به فرزندان خود، از سهم‌الارثی که دارد نیز سخن به‌میان می‌آورد. مادر از ملک و میراثی که دارد بیشترین سهم را به پسری می‌دهد که در زمان پیری، از وی مراقبت می‌کند یا بعد از مرگ بتواند امور کفن و دفن و هزینه مراسم او را تقبل کند و شاید از این طریق بخواهد هزینه و زحمات‌های وی را جبران کند. در بختیاری زمین از جمله ارث‌هایی است که مادر به این کار اختصاص می‌دهد. این مورد برای پدر نیز ممکن است رخ دهد، اما در بختیاری این شرایط را معمولاً پسر کوچک عهده‌دار می‌شود.

۵-۲-۲. نخ‌ریسی زنان ایلامی و انتقال آن به زنان عشایر قوم بختیاری

پشم‌چینی گوسفندان گله‌داران بختیاری در اواسط فصل بهار توسط افراد وارد به این کار و با وسیله‌ای به‌نام «چَرَه/چَهَره» انجام می‌شود. استفاده از پشم به‌منظور تهیه نخ و

سپس تبدیل این نخ به انواع محصولات و دست‌بافته‌ها مانند «چوقا» یا تن‌پوش مردان بختیاری و یا «گت‌پهون» یا سیاه‌چادر مخصوص عشایر از جنس موی بز یک سنت رایج در میان عشایر قوم بختیاری است. وسیله‌ای که عملیات نخ‌ریسی توسط آن انجام می‌گیرد، در بختیاری «پَرَه» نامیده می‌شود.

از آنجایی که زن بختیاری در زندگی روزمره، فعالیت چشم‌گیری دارد (امیراحمدیان، ۱۳۶۹، ص. ۳۵)، نخ‌ریسی نیز بر عهده وی است. عمل ریسندگی هم برای پشم و هم برای مو، توسط یک دوک (تصویر ۷) انجام می‌شود.

تصویر ۷: دو نمونه دوک نخ‌ریسی زنان بختیاری (دیگار، ۱۹۷۷، ترجمه کریمی، ۱۳۶۹، ص. ۱۵۱)

Figure 7: Two examples of Bakhtiari women's spinning spindles (Digar, 1977, Translated by Karimi, 1990, p. 151).

عمل نخ‌ریسی یک زن بختیاری (تصویر ۸) را می‌توان با زن نخ‌ریسی ایلامی (تصویر ۶) مقایسه کرد.

تصویر ۸: زن بختیاری در حال نخ‌ریسی (دیگار، ۱۳۶۹، ص. ۱۵۲)

Figure 8: Bakhtiari woman is spinning (Digar, 1977, Translated by Karimi, 1990, p. 152).

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... امین بابادی عکاشه و همکار

نقش برجسته زن نخ‌ریس ایلامی از جنس قیر طبیعی و مربوط به دوره ایلام نو (قرن هفتم و هشتم ق.م.) که از شوش خوزستان کشف شده است (تصویر ۹)، زنی را نشان می‌دهد که در حال تهیه نخ با پره است. نخ‌ی که دور پره پیچیده و همچنین حرکات دورانی دست جهت رسیدن نخ نیز کاملاً در این نقش برجسته مشهود است.

تصویر ۹: نقش برجسته زن نخ‌ریس ایلامی (قرن ۸ و ۷ ق.م.) (آمیه، ۱۹۶۶، ترجمه بیانی، ۱۳۹۴، ص.

۲۲۵)

Figure 9: The embossed figure of Elamite spinning woman (8th and 7th centuries BC) (Amiet, 1966, Translated by Bayani, 2015, p. 225).

۶. نتیجه

با استناد به داده‌های این پژوهش (۲۳ اثر به‌جا مانده از تمدن ایلام باستان)، مانند نقش برجسته روی سنگ، نقش برجسته روی قیر طبیعی، سنگ‌نوشته، گِل‌نوشته، آجرنوشته، نقش بر روی جام سفالی، کتیبه بر روی شاخ از جنس سنگ مرمر، کتیبه بر روی صفحه برنزی، کتیبه بر روی پیکره مفرغی، کتیبه بر روی استیل، نقش مهر و اثر مهر که دارای تطابق فرهنگی بین ایلام باستان و مردمان بختیاری در قالب آداب و رسوم دارد، شامل دو دسته هستند: الف) آداب و رسوم مربوط به امور دینی و مذهبی (۲۱ اثر)، نظیر تشابه در کاربرد عنصر آتش، تشابه در اجرای مراسم قربانی و نذری، تشابه در کاربرد دعا و نفرین، وجود توشمال‌ها یا همان نوازندگان محلی بختیاری در آثار مکشوفه از تمدن ایلام باستان، تشابه در شی برارشری یا ازدواج زن با برادر متوفی،

نام‌گذاری فرزندان، و ب) آداب و رسوم مربوط به زندگی روزمره (۲ اثر) مانند: ارث و تشابه در نخریسی متأثر از آداب و رسوم تمدن ایلام باستان. بنابراین، براساس آنچه در این پژوهش مورد واکاوی قرار گرفته، بیشترین تطابق مربوط به امور دینی مذهبی است که از تمدن ایلام باستان در زندگی مردمان قوم بختیاری نمود پیدا کرده است و از میان مجموع شواهد باستان‌شناختی به‌جا مانده از ایلام باستان، بیشترین تعداد مربوط به کتیبه‌هاست که دارای تطابق با آداب و رسوم مردمان بختیاری است و از آنجایی که جمعیت قوم بختیاری در دو استان چهارمحال بختیاری و خوزستان متمرکز است و بیشترین تراکم عشایر نیز در بین این دو استان ییلاق و قشلاق می‌کند. این آداب و رسوم انتقالی از تمدن ایلام به مردمان بختیاری در بین عشایر کوچ‌نشین دو استان چهارمحال بختیاری و خوزستان و در مناطقی مانند شوش، ایذه، لالی و کوه‌رنگ بیشتر از جاهای دیگر قابل مشاهده است. از جمله دلایل این نمود را می‌توان عدم ورود به زندگی شهرنشینی و پای‌بندی به سنت کهن خود، قرارگیری این مناطق در جغرافیای ایلام باستان و همچنین شیوه زندگی سخت و پرمزوراز در ارتفاعات و کوهستان‌ها دانست و گفتنی است که بیشتر مؤلفه‌های موردبررسی در این پژوهش در فرهنگ عامه و ادبیات بومی بختیاری‌ها نیز دیده می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. بختیاری‌ها به «چَمَت» یا همان هیزمی که در آتش می‌سوزد احترام می‌گذارند و براساس اسطوره‌ای کهن، معتقدند که در آسمان دالویی (پیرزنی) وجود دارد که اول اسفند با چَمَت خود تعیین می‌کند که فصل باقی‌مانده از زمستان چه نوع بارشی داشته باشد. اگر دالو، چَمَت (هیزمی) که در زمستان خود را با آن گرم کرده بود) را به سمت چاه انداخت، اسفندماه بارش برف و باران را در پی دارد.

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

- اگر چُمَت را به سمت بوته گیاهی انداخت وزش باد شدیدی را در این فصل خواسته است و در نهایت اگر چُمَت را به طرف خشکی انداخت فصل خشک و بی بارشی را نوید داده است.
۲. نشان کردن دختری از سن کودکی برای ازدواج، معمولاً با بریدن بند ناف دختر بچه توسط مادر داماد آینده انجام می شود.
۳. به ازدواج در آوردن دختری دم بخت برای برادر یا فامیل نزدیک خانواده شخص مقتول، به منظور پایان دادن به نزاعی که در آن شخصی کشته شده است، انجام می شود و در برقراری رابطه پایدار بعد از نزاع بسیار مؤثر است.
۴. نوعی ازدواج که در آن خواهر و برادری از یک خانواده با خواهر و برادری از خانواده دیگر پیوند زناشویی برقرار می کنند.
۵. ازدواج با فامیلی که از لحاظ خونی نسبتی نزدیک داشته باشد؛ مانند ازدواج دخترعمو و پسرعمو یا ازدواج دخترخاله و پسرخاله.
۶. اگر پسری بی سرپرست از سن کودکی به هر دلیلی توسط خانواده دیگری بزرگ شود، آن خانواده در موقع بلوغ دختر خود را به ازدواج وی در می آورند و او را در زندگی خود شریک یا به اصطلاح هُم پَهر می کنند.

منابع

- ابراهیم زاده، ف.، و مبینی، م. (۱۳۹۲). دستاوردهای باستان شناسی استان خوزستان با نگاهی به مُهرهای استوانه ای. *باستان شناسی ایران*، (۴)، ۴۱ - ۴۹.
- آمیه، پ. (۱۹۶۶). عیلام. ترجمه ش. بیانی (۱۳۹۴). تهران: دانشگاه تهران.
- امان، د. (۱۳۶۲). بختیاری ها؛ عشایر کوه نشین ایرانی در پویای تاریخ. ترجمه س.م. محسنیان. مشهد: آستان قدس رضوی.
- ارفعی، ع.، و علیزاده، ع. (۱۳۸۷). بختیاری ها ایلامیان جدیدند. *هفته نامه زاگرس ایران*، ۴۱۴، ۹-۸.

افشار، ا. (۱۳۸۳). هنر و فرهنگ مردم جامعه عشایر چهارمحال و بختیاری. مطالعات کاربردی هنر، ۶۹، ۱۸۳-۱۹۸.

امیراحمدیان، ب. (۱۳۶۹). زن بختیاری و نقش او در زندگی کوچ‌نشینان. رشد علوم اجتماعی، ۷ و ۱، ۳۳-۴۱.

باقری‌نسب، ن. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی مراسم اجتماعی بختیاری‌ها با نمونه‌های باستانی آن در تاریخ ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته تاریخ. شوشتر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر.

بختیاری، ج. ق. س. ب. (۱۳۷۲). خاطرات سردار اسعد بختیاری. تهران: اساطیر.

بزرگ‌نیا، پ. (۱۳۸۸). نگاهی به ترانه‌های محلی ایل بختیاری. نجوای فرهنگ، ۱۲، ۱۳-۲۳.

بیشوپ، ا. (۱۸۹۱). از بیستون تا زردکوه بختیاری. ترجمه م. امیری (۱۳۷۵). تهران: سهند.

بیانی، ملک‌زاده. (۱۳۷۵). تاریخ مهر در ایران. تهران: یزدان.

پاتس، د. (۱۹۹۹). باستان‌شناسی ایلام. ترجمه ز. باستی (۱۳۸۵). تهران: سمت.

پهلوان، ک. (۱۳۸۷). جلوه‌ای از مراسم عروسی در میان گره‌های لرستان و بختیاری. فرهنگ

مردم ایران، ۱۳، ۱۱۷-۱۴۲.

حنیف، م. (۱۳۸۶). سوره و سوگ در فرهنگ عامه لرستان و بختیاری. تهران: طرح آینده

داودی حمله، س. (۱۳۹۳). دانشنامه قوم بختیاری. اهواز: معتبر.

داورپناه، ا. (۱۳۸۵). نسخ‌شناسی موسیقی در بختیاری. ولادت، ۲، ۹۶-۱۰۵.

دیگار، ژ. (۱۹۷۷). فنون کوچ‌نشینان بختیاری. ترجمه ا. کریمی (۱۳۶۹). تهران: آستان قدس

رضوی.

زاگارل، آ. (۱۹۷۵). باستان‌شناسی پیش از تاریخ منطقه بختیاری؛ ظهور شیوه زندگی در

ارتفاعات. ترجمه ک. روستایی (۱۳۸۷). شهرکرد: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و

گردشگری استان چهارمحال و بختیاری.

سرخوش کریم، و. (۱۹۹۶). اسطوره‌های ایرانی. ترجمه ع. مخبر (۱۳۷۳). تهران: نشر مرکز.

بررسی و تطبیق فرهنگ قوم بختیاری با تمدن ایلام باستان... _____ امین بابادی عکاشه و همکار

سیدسجادی، س.م. (۱۳۹۰). نخستین شهرهای فلات ایران. تهران: ج ۲. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.

صراف، م.ر. (۱۳۸۷). مذهب قوم ایلام (۲۶۰۰-۵۰۰۰ سال پیش). تهران: سمت.
صفری، ج.، و ظاهری، ا. (۱۳۸۸). بررسی ترانه‌های کار در عشایر بختیاری. فرهنگ و مردم، ۳۱ و ۳۲، ۱۶۹-۱۸۳.

ظاهری عبده‌وند، ا.، و کریمی نورالدین‌وند، ر. (۱۳۹۸). بررسی بازتاب منزلت اجتماعی زنان بختیاری از طریق پوشاک در اشعار محلی. ادبیات و زبان‌های محلی ایران‌زمین، ۱(۲۷)، ۸۷-۶۵.

عکاشه، ا. (۱۳۶۵). تاریخ ایل بختیاری. تهران: فرهنگسرا.
علیزاده، ع. (۱۳۸۷). شکل‌گیری حکومت عشایری و کوهستانی ایلام باستان. ج ۱. شهرکرد: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری.
غفاری، ع. (۱۳۸۸). موسیقی سوگ در ایل بختیاری. هنر، ۱۲، ۱۷۰-۱۸۴.
کامرون، ج. (۱۹۳۶). ایران در سینه‌دم تاریخ. ترجمه ج. آنوشه (۱۳۶۵). تهران: علمی و فرهنگی.

کوهزاده، ا.، و خراسانی، م. (۱۳۹۶). تداوم سنت‌های عیلامی در ایل بختیاری. سومین همایش ملی باستان‌شناسی ایران. دانشگاه بیرجند. صص. ۷۸۵-۷۹۷.

گیرشمن، ر. (۱۹۵۱). ایران از آغاز تا اسلام. ترجمه م. معین (۱۳۷۲). تهران: علمی - فرهنگی.
لایارد، س. ا. ه. (۱۸۷۷). سفرنامه لایارد؛ ماجراهای اولیه در ایران. ترجمه م. امیری (۱۳۶۷). تهران: وحید.

مجیدزاده، ی. (۱۳۷۰). تاریخ و تمدن ایلام. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

مجیدزاده، ی. (۱۳۸۶). تاریخ تمدن ایلام. تهران: دانشگاه تهران.

مشهدی فراهانی، م. (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی موسیقی ایلام و بین‌النهرین در دوران باستان، مطالعه موردی: سازها و نظام موسیقایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته اتنوموزیکولوژی. تهران: دانشگاه هنر، پردیس بین‌المللی فارابی.

مکین رز، ا. (۱۹۱۵). با من به سرزمین بختیاری بیاید. ترجمه م. امیری (۱۳۷۴). تهران: سهند. مهرآفرین، ر. (۱۳۷۵). بررسی نشانه‌های تمدنی نقوش حیوانی روی مهرهای استوانه‌ای ایلام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته باستان‌شناسی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

مینا، ص.، و مبارکی، م. (۱۳۸۸). نقش جوانان قوم لر در ساختار خویشاوندی و ازدواج در آن قومیت با بررسی چهار فیلم سینمایی: خون‌بس، نامزدی، آرزوهای زمین و عروس در گهواره. پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، ۳، ۱۰۳-۱۲۰.

نگهبان، ع. (۱۳۷۲). حفاری هفت‌تپه دشت خوزستان. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور. ویلسون، آ. (۱۹۰۷-۱۹۱۴). سفرنامه ویلسن، تاریخ سیاسی و اقتصادی جنوب غربی ایران. ترجمه و تلخیص ح. سعادت نوری (۱۳۴۷)، تهران: وحید.

هول، ف. (۱۹۳۱). دوره پیش از تاریخ در جنوب غربی ایران: لرستان. ترجمه س. امان‌الهی بهاروند (۱۳۵۲). لرستان: اداره فرهنگ و هنر لرستان.

هیئتس، و. (۱۹۷۲). دنیای گمشده ایلام. ترجمه ف. فیروزنیا (۱۳۸۴). تهران: علمی فرهنگی.

هیئتس، و. (۱۹۶۴). شهریاری ایلام. ترجمه پ. رجبی (۱۳۸۹). تهران: ماهی.

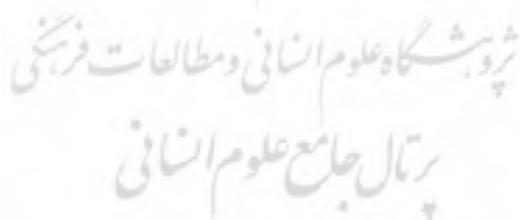
References

- Afshar, I. (2004). Art and culture of the people of Chaharmahal and Bakhtiari nomadic community. *Quarterly Journal of Applied Art Studies*, 69, 183-198.
- Akasheh, I. Kh. (1986). *History of Bakhtiari tribe* (in Farsi). Cultural Center.
- Alizadeh, A. (2008). *Formation of the nomadic and mountainous government of ancient Elam* (in Farsi). Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Chaharmahal and Bakhtiari Province.

- Aman, D. (1993). *Bakhtiarians; Iranian mountain nomads in the pope of history* (translated into Farsi by Seyed Mohsen Mohsenian). Astan Quds Razavi.
- Amiet, P. (2015). *Ilam* (translated by Shirin Bayani. University of Tehran.
- Amir Ahmadian, B. (1990). Bakhtiari woman and her role in nomadic life. *Journal of Social Science Development*. 7 and 8, 33-41.
- Arfai, A., & Alizadeh, A. (2008). The Bakhtiarians are the new Elamites. *Zagros Iran Weekly*, 484, 8-9.
- Bagheri Nasab, N. (2013). *A comparative study of Bakhtiari social ceremonies with its ancient examples in the history of Iran*. Master Thesis in History, Shushtar, Islamic Azad University, Shushtar Branch.
- Bakhtiari, J. (1993). *Memoirs of Sardar Asad Bakhtiari* (in Farsi). Asatir.
- Bayani, M. (1996). *History of seals in Iran* (in Farsi). Yazdan.
- Bishop, Isabella. (1996). *From Biston to Zardkooh Bakhtiari* (translated into Farsi by Mehrab Amiri). Sahand.
- Bozorgnia, P. (2009). A look at the local songs of the Bakhtiari tribe. *Najvaye farhang Journal*, 4(12), 13-23.
- Cameron, G. (1936). *History of early Iran*. Chicago
- Cameron, G. (1986). *Iran at the dawn of history* (translated into Farsi by Hassan Anousheh). Scientific and cultural.
- Davarpanah, A. (2006). Music historiography in Bakhtiari. *Walat Quarterly*, 2, 96-105.
- Davoodi Hamooleh, S. (2014). *Encyclopedia of Bakhtiari people* (in Farsi). Motbar.
- Digar, J. (1990). *Bakhtiari nomadic techniques* (translated into Farsi by Asghar Karimi). Astan Quds Razavi.
- Ebrahimzadeh, F., & Mobini, M. (2013). Archaeological achievements of Khuzestan province with a look at cylindrical seals. *Iranian Archaeological Quarterly*, 1(4), 41-49.
- Ghaffari, I. (2009). Music of mourning in Bakhtiari tribe. *Art Quarterly*, 82, 170-184.
- Girshman, R. (1993). *Iran from the beginning to Islam* (translated into Farsi by Mohammad Moin). Scientific-Cultural
- Hanif, M. (2007). *Mourning in the popular culture of Lorestan and Bakhtiari* (in Farsi). Future Plan
- Hintz, W. (1964). *Das Reich Elam*. Stuttgart.
- Hintz, W. (1962). Die Elamischen Inschriften des Hanne. In W. B. Henning & E. Yarshater. *A Locusts leg studies in honour of S. H. Tagizadeh*.
- Percylund, Humphries & CO. LTD (pp. 105-116).

- Hintz, W. (2005). *The lost world of Ilam* (translated into Farsi by Firuz Firuznia). Cultural Science.
- Hintz, W. (2010) *Shahriari of Ilam* (translated into Farsi by Parviz Rajabi). Mahi.
- Hull, F. (1973). *Prehistoric period in southwestern Iran: Lorestan* (translation into Farsi by Alexander Amanollahi Baharvand). Lorestan Culture and Art Department.
- Kantor, H. & Delougaz, P. (1996). *Choghamish, the first five seasons of excavations* (edited by Abbas Alizadeh). The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Konig, F. W. (1965). *Die Elamischen Konigsinschriften*, in Archiv fur Orientforschungen, 16, Graz.
- Kuhzad, A., & Khorasani, M. (2017). *Continuation of Elamite traditions in Bakhtiari tribe*. Third Iranian National Archaeological Conference. Birjand University, pp. 785-797
- Layard, A. H. (1988). *Layard travelogue; early adventures in Iran* (translated into Farsi by Mehrab Amiri). Vahid.
- Macbeth Rose, E. (1995). *Come to Bakhtiari land with me* (translated into Farsi by Mehrab Amiri). Sahand.
- Majidzadeh, Y. (1991). *History and civilization of Ilam* (in Farsi). University Publishing Center.
- Majidzadeh, Y. (2007). *History of Ilam civilization* (in Farsi). University of Tehran.
- Mashhadi Farahani, M. (2016). *A comparative study of the music of Ilam and Mesopotamia in ancient times, a case study: instruments and musical system*. Master Thesis in ethno musicology, Tehran, Farabi International Campus, University of Arts.
- Mehrafarin, R. (1996). *Investigation of civilized signs of animal motifs on cylindrical seals of Ilam*. Master Thesis in Archeology, Tehran, Tarbiat Modares University.
- Mina, S., & Mobaraki, M. (2009). The role of the youth of Lor tribe in the structure of kinship and marriage in that ethnic group by examining four cinema films: Khonbos, engagement, land aspirations and the bride in the cradle. *Journal of Youth, Culture and Society Research*, 3, 103-120.
- Negahban, E. (1993). *excavation of Khuzestan Hafttapeh plain* (in Farsi). Cultural Heritage Organization.
- Pahlevan, K. (2008). A manifestation of the wedding ceremony among the Lors of Lorestan and Bakhtiari. *Journal of Iranian People's Culture*, 13, 142-117.
- Potts, D. (2006). *Archeology of Ilam* (translated into Farsi by Zahra Basti. Samt.

- Safari, J., & Zaheri, I. (2009). Study of work songs in Bakhtiari nomads. *People Culture Quarterly*, 31 & 32, 183-169.
- Sarkhosh Curtis, V. (1994). *Persian myths* (translated into Farsi by Abbas Mokhber). Center.
- Sarraf, M. (2008). *The religion of the people of Ilam (2600-5000 years ago)* (in Farsi). Samt.
- Seyed Sajadi, M. (2011). *The first cities of the Iranian plateau* (in Farsi). Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books.
- Wilson, A. (1968). *Wilson travelogue, political and economic history of southwestern Iran* (translated into Farsi and summarized by Hossein Saadat Nouri). Vahid.
- Zaheri Abduhvand, I., & Karimi Noureddivand, R. (2019). A study on Bakhtiari women's social status through clothing in local poems. *Quarterly Journal of Local Literature and Languages of Iran*, 6(1), 87-65.
- Zagarell, A. (1975). *Prehistoric archeology of Bakhtiari region; emergence of lifestyle in the highlands* (translated into Farsi by Koorosh Roostayi). Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Chaharmahal and Bakhtiari Province.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی